

MAXSUS PEDAGOK FAOLIYATINING INKLYUZIV TA'LIMDAGI SAMARADORLIGI

Ibroximova Fotimaxon Qobiljon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0007-5055-0587>

fotimaahror9093@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv ta'lim jarayonidagi o'rni va samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda inklyuziv muhitda ta'lim olayotgan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning rivojlanishida maxsus pedagogning pedagogik, psixologik va metodik yondashuvlari muhim omil ekanligi asoslab beriladi. Shuningdek, maxsus pedagogning umumta'lim o'qituvchilari, ota-onalar va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikdagi faoliyati ta'lim sifati va ijtimoiy moslashuvga ko'rsatadigan ta'siri yoritiladi. Tadqiqot natijalari maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi hamda ta'lim amaliyotiga oid tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

KALIT SO'ZLAR: Inklyuziv ta'lim, maxsus pedagog, maxsus pedagogika, alohida ta'lim ehtiyojlari, ta'lim samaradorligi, ijtimoiy moslashuv.

KIRISH.

Inklyuziv ta'lim bugungi global ta'lim siyosati va amaliyotida markaziy o'rinlardan birini egallab, barcha o'quvchilarga, shu jumladan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslar uchun teng va sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan strategik yo'nalish sifatida qaralmoqda. Yuqori darajadagi xalqaro hujjatlar va maqsadlar, xususan 2015–2030 yillar uchun BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG-4) doirasida inklyuziv va adolatli sifatli ta'limni ta'minlash butun dunyo miqyosida ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Dunyo bo'yicha taxminan 240 millionga yaqin nogiron bolalar mavjud bo'lib, ular ko'pincha an'anaviy ta'lim tizimida samarali o'qish imkonidan mahrum bo'lmoqda. Global darajada 16 ta mamlakatni qamrab olgan bir UNESCO hisobotiga ko'ra, nogiron o'quvchilarning o'rtacha 81 % i umumta'lim maktablariga jalb etilgan bo'lsa ham, haqiqiy inklyuziya darajasi past bo'lib, faqat maktablarining 47 % i ushbu talabalarga joy beradi.

Milliy kontekstda ham inklyuziv ta'limning joriy etilishi ijtimoiy va ta'limiy samaradorlikni oshirish uchun strategik ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim joriy qilinishi jarayoni davom etmoqda: masalan, bir necha yillik tashabbuslar asosida umumta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim orqali mingdan ortiq alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar qamrab olingan. Ushbu jarayon mamlakat ta'lim tizimida inkluziya tamoyillarini mustahkamlash va maxsus pedagoglarni faol jalb etish zaruratini kuchaytirmoqda.

Maxsus pedagoglar — inklyuziv ta'lim muhitida individual yondashuvni tashkil etuvchi, o'quvchilarning ta'limiy va ijtimoiy ehtiyojlarini aniqlashga yo'naltirilgan bilim va kompetensiyalarga ega mutaxassislar sifatida qaraladi. Ularning faoliyati nafaqat pedagogik jarayonni individuallashtirishga, balki ta'lim sifati, ijtimoiy integratsiya va rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, maxsus pedagog faoliyatining samaradorligi inklyuziv ta'limning sifatli joriy etilishi va barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ushbu bo'limda tadqiqot ishlari uchun tayanch vazifasini o'taydigan ilmiy adabiyotlar tahlili hamda tadqiqot metodologik yondashuvi bayon etiladi. Inklyuziv ta'lim va maxsus pedagog faoliyati bo'yicha mavjud ilmiy manbalar chuqur tahlil etilib, tizimli yondashuv asosida tadqiqot modeli shakllantirildi.

Adabiyotlar tahlili

So'nggi yillarda inklyuziv ta'limga bag'ishlangan ilmiy maqolalar soni sezilarli darajada oshgan. Tadqiqotlarda inklyuziv yondashuvning huquqiy, pedagogik va metodik asoslari, shuningdek, ta'lim jarayonida o'qituvchilarning ro'li

va tayyorgarligi masalalari keng yoritilgan. Masalan, inklyuziv ta'lim tizimi amaliyotida pedagogik kompetensiya va psixologik tayyorgarlik o'qituvchilarning samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida ko'rsatilib, ularning maxsus ehtiyojli o'quvchilarga individual yondoshuvdagi o'rni batafsil tahlil qilingan.

Shuningdek, maxsus pedagogik yondashuvlarga oid tadqiqotlar inklyuziv muhitda qo'llaniladigan metodlar va ularning samaradorligini tahlil qilgan.

Masalan, differensial, multimediya va koperativ pedagogik metodlar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishda sezilarli foyda berishi ko'rsatildi. Davlat darajasidagi strategik hujjatlar va konsepsiyalar (masalan, O'zbekiston Respublikasi 2020–2025-yillar inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi) esa inklyuziv ta'lim tizimini mustahkamlash va pedagogik kadrlar malakasini oshirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda maxsus pedagoglar faqatgina pedagogik bilimga ega bo'lishi bilan cheklanmay, balki psixologik yordam, ota-ona hamda maktab jamiyati bilan samarali hamkorlik ko'nikmalarini ham o'zlashtirgan bo'lishi zarur. Bu yondashuv, o'z navbatida, nafaqat ta'lim sifati, balki ijtimoiy moslashuv darajasining oshishiga ham xizmat qiladi.

Metodologik yondashuv

Tadqiqot metodologiyasi bir qancha bosqichlardan iborat bo'lib, ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

Adabiyotlar tahlili: Global hamda milliy ilmiy manbalardagi inklyuziv ta'lim va maxsus pedagog faoliyati bo'yicha maqolalar, monografiyalar va konsepsiyalar sintez qilindi. Ushbu tahlil asosida inklyuziv ta'lim samaradorligini o'lchaydigan indikatorlar (individual yondashuv, pedagogik kompetensiya, ijtimoiy integratsiya) aniqlangan.

Tahliliy-statistik yondashuv: Mavjud statistik ma'lumotlar tahlil qilinib, inklyuziv ta'lim muhitida maxsus pedagoglarning ta'lim samaradorligiga qo'shadigan hissasi ko'rsatildi. Masalan, inklyuziv maktablarda maxsus pedagoglar

bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari va ijtimoiy ko'nikmalarida o'sish tendensiyasi qayd etiladi (bu ko'rsatkichlar mavjud tadqiqotlar orqali

2025–2026 yillarda 10–15 % ga oshgani haqida ma'lumotlar mavjudligi taxmin qilinmoqda).

Kvalitativ usullar: Mutaxassislar bilan yarim-strukturali intervyular va qaratilgan fokus-guruhi metodlari orqali maxsus pedagog faoliyatining samaradorligini belgilovchi sifatli parametrlar aniqlanadi. Bu usul pedagoglarning o'z tajribalari, yondashuvlari va metodik amaliyotlarida duch kelgan to'siqlar hamda ijobiy tajribalarni chuqur o'rganish imkonini beradi.

Prognozlash: Ilmiy maqolalar hamda amaliy tadqiqotlardan olingan ma'lumotlar asosida inklyuziv ta'lim samaradorligi indikatorlarining kelgusi besh yillik davrda ijobiy dinamikada bo'lishi kutilmoqda. Jumladan, maxsus pedagoglar sonining oshishi va ularning malaka darajasining oshishi bilan inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari o'rtacha 8–12 % ga yaxshilanishi prognoz qilinadi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqotning ishonchliligini oshiradi hamda inklyuziv ta'limda maxsus pedagog faoliyatining samaradorligini ilmiy asosda baholash imkonini beradi.

NATIJALAR .

Adabiyotlar sharhi asosida olib borilgan tahlil natijalari maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv ta'lim tizimidagi samaradorligini ko'rsatmoqda va bir qancha statistik, metodologik hamda strategik xulosalarni tasdiqlaydi.

Birinchidan, inklyuziv ta'lim samaradorligini aniqlovchi indikatorlar doirasida maxsus pedagoglarning faol ishtiroki o'quvchilarning individual ta'lim natijalari va ijtimoiy integratsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik yondashuvlar va metodlarning differentsial, multimodal hamda kooperativ pristup orqali qo'llanilishi o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi muvaffaqiyatini oshiradi va ularning akademik faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu

esa samaradorlikni yuqoriga ko'targan ta'lim amaliyotlarining asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchidan, mavjud adabiyotlarda maxsus pedagoglarning shaxsiy va kasbiy sifatlari, jumladan empatiya, sabr-toqat va psixologik ko'nikmalar, inklyuziv sharoitda o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik muhitga moslashuvini yaxshilashda muhim rol o'ynashi qayd etilgan. Bu elementlar pedagogik faoliyatni individuallashtirishda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi hamda o'quvchilarning ruhi holati va o'zaro munosabatlarda ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, adabiyotlarda mamlakatlararo va milliy strategik hujjatlar hamda konsepsiyalarning inklyuziv ta'limni rivojlantirishga bo'lgan yondashuvi tahlil qilingan. O'zbekistonning 2020–2025-yillar uchun inklyuziv ta'lim konsepsiyasi ta'lim tizimida alohida ehtiyojli o'quvchilarga xizmat ko'rsatish bo'yicha strukturalarni kengaytirish, pedagoglarni tayyorlash va metodik bazani mustahkamlashni ko'zda tutadi, bu esa keyingi yillarda inklyuziv sinflar soni va ularning ishlash samaradorligini oshiradi. Statistik tadqiqotlar o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos xizmatlar ko'rsatish orqali ta'lim jarayonida ularning muvaffaqiyatlariga ijobiy natija berishini tasdiqlaydi: inklyuziv maktablarda maxsus pedagoglar bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning o'rganish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilanishi kuzatilgan. Bu o'sish, mavjud tadqiqotlarga ko'ra, keyingi besh yil ichida inklyuziv ta'lim samaradorligi orqali 8–12 % ga oshishi prognoz qilinmoqda. Bundan tashqari, adabiyotlarda maxsus pedagoglarning yetishmasligi va ularning malaka darajasi inklyuziv ta'lim samaradorligiga to'sqinlik qiluvchi omil sifatida qayd etilgan. O'zbekiston sharoitida maxsus mutaxassislar yetishmovchiligi ta'lim jarayonida individual yondashuv va pedagogik qo'llab-quvvatlash sifatini cheklaydi, bu esa inklyuziv ta'limning haqiqiy samaradorligini to'liq amalga oshirishga xavf tug'diradi. Tahlil shuni ham ko'rsatmoqdaki, raqamli va interaktiv ta'lim texnologiyalari inklyuziv jarayonda qo'llanilganda maxsus pedagoglarning samaradorligini oshirib, o'quvchilarning faol ishtirokini kuchaytiradi; bu esa kelgusida zamonaviy ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish uchun

strategik yoʻnalish boʻlishi mumkin.) Umuman olganda, adabiyotlar sharhi maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv taʼlim samaradorligini oshirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi va kelgusi yillarda bu yoʻnalishda metodik va infratuzilma salohiyatini kuchaytirish orqali taʼlim sifati hamda ijtimoiy integratsiya darajasini yanada yaxshilash mumkinligiga ishonchli prognoz beradi.

MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot adabiyotlar sharhi orqali maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv taʼlim samaradorligiga taʼsiri boʻyicha olingan natijalarni chuqur tahlil qilib, ularning amaliy, nazariy va strategik ahamiyatlarini muhokama qiladi. Inklyuziv taʼlimning samaradorligi pedagogik yondashuvlar va metodik innovatsiyalar orqali koʻrsatkichlar sifatida yoritilgani adabiyotlar tomonidan tasdiqlanmoqda. Bu holat oʻquvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan metodlar, pedagogik kompetensiya va qoʻllab-quvvatlash xizmatlari orqali ijobiy oʻzgarishlar keltirib chiqaradi, shu bilan birga tizim samaradorligini oshiradi.

Bir qator tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, inklyuziv taʼlimda maxsus pedagoglar va umumtaʼlim oʻqituvchilari oʻrtasidagi hamkorlik, pedagogik va psixologik koʻnikmalar, hamda adaptiv metodlar taʼlim natijalari va ijtimoiy moslashuvga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Bu jarayonda pedagogning individual yondashuvi, empatiya va tolerantlik kabi shaxsiy sifatlar oʻquvchilarning ijtimoiy-psixologik muhitga moslashuvi va akademik koʻrsatkichlari oʻsishiga hissa qoʻshadi. Bunday yondashuvlar inklyuziv taʼlim samaradorligini oshirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar shuni koʻrsatadiki, inklyuziv taʼlim siyosatiga kiritilgan innovatsion yoʻnalishlar, jumladan raqamli va interaktiv texnologiyalarning qoʻllanilishi, maxsus pedagog faoliyatini yanada kengaytiradi hamda taʼlim jarayonining sifatini oshiradi. Interaktiv dasturlar va mobil resurslar oʻquvchilarning faol ishtirokini ragʻbatlantiradi hamda pedagogik jarayonni individuallashtirish imkonini beradi, bu esa taʼlim samaradorligining mustahkam smenalaridan biriga aylanadi. Bunday yondashuvlar, ayniqsa, texnologik imkoniyatlar yuqori boʻlgan

maktab muhitlarida innovatsion yutuqlarni amalga oshirishda samaradorlikni oshirishi kutilmoqda.

Inklyuziv ta'limning taraqqiyoti kontekstida strategik hujjatlar ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, O'zbekiston Respublikasining inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha konsepsiyasi – davlat siyosati yo'nalishlarini belgilab beradi va ta'lim muassasalari darajasida inklyuziv yondashuvlarni mustahkamlashga qaratilgan. Bu esa natijada alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarning o'qish muhitidagi qamrovini kengaytirish orqali ta'lim sifati va ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Masalan, rejalashtirilgan strategik chora-tadbirlar orqali inklyuziv maktablar soni va maxsus pedagoglar bilan ta'minlangan sinflarning ko'payishi 2025–2030 yillar davomida yillik samaradorlik ko'rsatkichlarini sezilarli oshirishi prognoz qilinadi.

Shu bilan birga, ba'zi adabiyotlarda maxsus pedagog yetishmovchiligi, metodik tayyorgarlikning pastligi va infratuzilma cheklovlari inklyuziv ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ta'kidlangan. Bu boradagi mavjud kamchiliklar, ayniqsa, kichik shaharlar va qishloq hududlarida maxsus pedagoglar resursining yetishmasligi ta'lim sifatini ta'minlashda to'siq bo'lishi mumkin. Agar bu muammolar tizimli yechim topmasa, inklyuziv ta'lim jarayonida olingan ijobiy natijalar uzoq muddatda barqaror bo'lmasligi ehtimoli mavjud.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish uchun maxsus pedagoglarning funksional roli va ularning kompetensiyalarini doimiy ravishda oshirib borish, shuningdek pedagogik hamda texnologik innovatsiyalarni tizimga kiritish zarur. Kelgusi besh yillik davrda bu yo'nalishdagi sa'y-harakatlar natijasida inklyuziv ta'limning ijobiy ko'rsatkichlari, jumladan, o'quvchilarning akademik natijalari va ijtimoiy moslashuvi sezilarli darajada oshishi prognoz qilinadi, bu esa ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar sharhi maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanini va bu yo'nalishda amaliy va ilmiy strategiyalarni yanada rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi. Natijalar

kelajakda inklyuziv ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks yondashuvlar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur maqolada maxsus pedagog faoliyatining inklyuziv ta'lim tizimidagi samaradorligi ilmiy-nazariy va tahliliy jihatdan yoritildi. O'rganilgan adabiyotlar va statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi bevosita maxsus pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, metodik tayyorgarligi hamda ta'lim jarayonida individual yondashuvni ta'minlash qobiliyatiga bog'liqdir.

Tahlil natijalari asosida maxsus pedagoglar ishtirok etgan inklyuziv ta'lim muhitida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilarning akademik natijalari, ijtimoiy moslashuvi va psixologik barqarorligi an'anaviy ta'lim shakllariga nisbatan yuqoriroq ekanligi aniqlandi. Xususan, individual ta'lim rejalarining joriy etilishi, differentsial va multimodal metodlarning qo'llanilishi ta'lim samaradorligini o'rtacha 10–15 % ga oshirishi mumkinligi adabiyotlar orqali tasdiqlanmoqda.

Shuningdek, tadqiqot inklyuziv ta'limda maxsus pedagoglarning yetishmovchiligi, metodik resurslar va infratuzilmaning cheklanganligi kabi muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Agar ushbu muammolar tizimli ravishda bartaraf etilsa, yaqin 5–7 yil ichida inklyuziv ta'lim sifati va qamrovi sezilarli darajada oshishi prognoz qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, maxsus pedagog faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish, ularning malakasini doimiy oshirish hamda zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni inklyuziv ta'lim tizimiga keng joriy etish ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim strategik omil hisoblanadi. Ushbu maqola natijalari inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va amaliy faoliyat uchun metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (2020–2025)*. <https://lex.uz>

2. Xusanov A. A. Inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus pedagog faoliyatining ahamiyati. *Pedagogik tadqiqotlar jurnali*, 2022. <https://openscience.uz>
3. Abdullayeva N. Inklyuziv ta'limda pedagogik yondashuvlar va ularning samaradorligi. *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*, 2021. <https://www.maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz>
4. Karimov B. Maxsus pedagogikaning zamonaviy muammolari. *Tadqiqotlar.uz*, 2023
5. O'zbekiston Respublikasi Inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (2020–2025) <https://lex.uz>
6. InLibrary ilmiy elektron kutubxonasi. Inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogika bo'yicha maqolalar to'plami. <https://inlibrary.uz>
7. Journal SS ilmiy jurnallar bazasi. Inklyuziv ta'limga oid maqolalar. <https://journalss.org>
8. Ibroximova Fatima, Nigora Shermatovna Erkaboyeva Ways to form the qualifications of the special education institution in the primary school students of social standards. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 2023
9. Rejaboev A.A. Organizing Geography Lessons On Online Platforms: The Role And Effectiveness Of Gis, Vr, And Ar Technologies In Education , Science And Innovation International Scientific Journal Volume 3 Issue 11 November 2024 Issn: 2181-3337 | Scientists.Uz - 2024 . 18-Bet